

¹⁰ A perikópa, Lk 10,25-37, két eredetileg önálló hagyományt kapcsol össze. A szeretet kettős parancsát (Lk 10,25-28) és az irgalmas szamaritánus példázatát (Lk 10,30-31). A kettőt összekapcsoló kérdés Lk 20,9: Ki az én felebarátom?

¹¹ J. Jeremiás azt próbálja valószínűvé tenni, hogy mind a hat antitézis Jézusra megy vissza. Érvelései mégis azt mutatják, hogy a két csoportnak a megkülönböztetése eddig nagyon sematikus volt. Tovább csak hagyománytörténeti elemzés vezetne. Vö: New Testament Theology. The Proclamation of Jesus. London. 1971, 240kv

¹² A nyelvhasználathoz vesd össze: Róm 3,31

¹³ Úgy tűnik, hogy a „vagy a próféták” szavak nem eredetiek.

¹⁴ E. Jakob: Theology of the Old Testament. London. 1958, 154

¹⁵ Pilinszky János

SIMÉN DOMOKOS

NEVELÉSÜGY A MAROS-MAGYARSZENTBENEDEKI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉGBEN AZ 1800-1860-AS ÉVEKBEN

A 19. század erdélyi viszonylatban a reform korszaka volt, mely a polgári nemzeti átalakítást készítette elő. Ezzel a falvak népét társadalmi és kulturális értékek hordozójává is akarta tenni. „A cél, felébreszteni az alvó nemzetet” a népben.

Az „ébresztők” a falukban az egyházközségekhez és az iskolákhoz is elértek újszerű szellemükkel, azokkal a tanítókkal és lelkészekkel, akiket a „modern kor”, a „haladó idők szelleme” a felsőbb iskolákban megragadott.

Tudni és tenni, az két dolog volt mindig. Nem a „piacos falvak” földrajzi fekvése határozta meg az iskola „minőségét-szintjét”, hanem a lelkész és a tanító összhangjából való „összeműködés”, „hozzállásuk”. Az eldugott, félreeső, szegényebb egyházközségek földrajzi helyzete nagyban befolyásolta, beárnyékolta egy-egy egyházközségben a belső emberek munkáját és annak eredményét.

Egyházunk vezetősége idejében belátta azt, hogy a megújulás és a megmaradás a jövő nemzedéktől, a gyermekektől és az ifjúságtól függ. Ezért egyházi vezetőségünk az 1817. január 4-9. között tartott Főtanács 67. jegyzőkönyvi pontja határozatával előírta és beosztotta az iskolai tananyagot a sillabizánsoktól a szintaxistákig (1-6 osztályig)¹. Ugyanakkor intézkedett az iskolai év kezdéséről, a növendékek beszerzéséről, az évváróról, a lelkész, a keblitanács és az Esperesi Vizsgálószerk ellenőrzéséről is, valamint a tanítók tevékenységéről. A tanító fő kötelességét így határozta meg: „szorgalmasan és értelmesen” tanítson, és mindent tegyen meg, amit a gyermekek jó nevelésére szükségesnek vél.² Ugyanitt intézkedett a leánygyermek tanításáról is³.

Az 1842-es iskolareformot a küküllői kör kiegészítésekkel és fenntartással fogadta el. „Csinos vallásos könyvet igényelnek” és örömmel „vették, hogy Gyöngyösi István tordai pap a Catechezist kidolgozta és a saját költségén szándékszik kinyomtatni.”⁴

Az 1845 évi haranglábi köri közgyűlésre a reformot, újítást akarók annyira felszaporodtak a körben, hogy a jegyzőkönyv 3. pontjában komolyan és behatóan tárgyalás alá vették: „Miként lehetne célszerűbben a NÉPNEVELÉST (kiemelve S.D.) előmozdítani? Mik a gátló akadályok? Hogyan lehetne segíteni?”⁵

Az egyházközségek és az iskolák pillanatnyi helyzetéről az évenként tartott Esperesi Vizsgálószerk jegyzőkönyvei tájékoztatnak.

A legtöbbször számba vették az iskolás növendékeket és a „még feljárhatókat” (beszervezetleneket). 1832-ig ezt a számbavételt elég könnyelműen kezelték a köri egyházközségekben, kivéve Küküllődombót, Dicsőszentmárton és Magyarsárost. Valószínű, a tanulók hiányoztak, vagy a tanító nem „járatta” a gyermekeket.

A szentbenedeki tanítók, a tanítás, és a nevelésügy a következőképpen alakult a fent jelzett 60 év alatt:

1794-1807 közti években a tanító *Szabó István* a következő lelkészekkel szolgált Benedeken: Kis Györggyel (1789-1798), Szabó Pállal (1799), Bölöni Kisgyörgy Andrással (1799-1803) és Árkosi Barabás Mózesrel (1803-1818)

Ütő Márton az 1807-1816 (?) évek között Árkosi Barabás Mózes lelkéssel szolgált. 1805-1806-ban épített az egyházközség a régi sövényfalú, szalmafedeles iskola helyett újat. Új iskolát kapott.

Bordi József tanító az 1816-1850-es évek között Árkosi Barabás Mózesrel (1803-1811), Sebe Jánossal (1818-1826), Árkosi Nagy Józseffel (1826-1833), Árkosi Bihari Sámuellel (1834-1835), Bartók Sámuellel (1835-1842), Sipos Gergelyvel (1842-1847) és Máté Sándor (1847-1852) lelkészekkel.

Kereki György tanító az 1850-1862-es évek között szolgált, a következő lelkészekkel: Máté Sándorral (1847-1852), Molnos Istvánnal (1852-1858) és Szegedi Istvánnal (1858-1867)

A Szabó István 6 évi tanítósága alatt egy évben sem találunk feljegyzést arról, hogy tanítás lett volna. Árkosi Barabás Mózes lelkész idejében építettek új iskolát, talán így érthető, hogy helyiség hiányában nem volt tanítás. A gyermekek létszámáról sincsen semmi adatunk ez időből.

Ütő Márton tanító új iskolaépületet kapott - legfennebb a felszerelés munkája maradt rá. 9 évi tanítósága alatt csak 1810-ben van az iskolájában 5 gyermek, kiket tanított. 8 évben egyetlen gyermeket sem talált az esperesi Vizsgálószerk az iskolában. Ez nem azt jelenti, hogy nem volt iskolába járható gyermek. A jegyzőkönyv rögzítette, hogy 1809-ben 17, 1814-ben 11 iskolaköteles gyermek volt nyilvántartva, kik nem látogatták a tanítást. Új iskola és gyermek volt, tanítás nem. A leghosszabb ideig Benedeken szolgáló tanító Bordi József volt (valószínű, hogy küküllődombói származású). Ő volt a 34 ott szolgáló éve alatt a legeredményesebb tanító. Hivatali és családi nehézségei ellenére a Vizsgálószerk 12 évben talált gyermeket az iskolájában. Erőfeszítését az iskoláztatásért a számok és évek tükrében érdemes részletezni a benedeki

múltért. 1818-ban 4 gyermek van az iskolában és csak egy beszervezetlen. 1822-ben mind a 17 iskolaköteles gyermeket a Vizsgálószék az iskolában találta. 1823-ban nyilvántartott növendékek közül 4-et találtak az iskolában, 5 gyermek még feljárható. 1824-ben mind a nyilvántartott 12 gyermek az iskolában „találtatott”. 1827-ben csak 2 gyermeket talált az ellenőrzés az iskolában. 1832-ben a 7 iskolaköteles közül csak 3 volt iskolában. 1834-ben a 6 gyermek közül csak 2 járt a „keze alá”. 1837-ben a 9 növendék közül csak 4 gyermek volt „beszervezetlen”. 1838-ban mind a 6 iskolaköteles növendéket a Vizsgálószék az osztályban találta. 1841-ben a 11 gyermek közül csak 2 járt a „keze alá”. 1842-ben az iskolakötelesek száma 17 növendék, melyből csak 3 járt, 14 feljárható volt a jegyzőkönyv szerint. 1844-ben a 11 gyermek közül csak 6 látogatta az iskolát. Az itt szolgáló idejéből nincsen vizsgálószéki feljegyzés 16 évről, sem a növendékek számáról, sem az iskolába járókról. Az iskolát látogató növendékek száma 2-17 közt változott, a feljárhatók (beszervezetlenek) száma 1-15 közt változott. A feljegyzések szerint írni-olvasni, számolni és egyházi énekre tanította a gyermekeket. A szabadságharc 1848-1849-ben Máté Sándor lelkésszel itt találta Bordit, 1850-ig vizsgálat nem volt, feljegyzést sem találtam ez időre vonatkozóan.

Kereki György tanító 12 évi tanítósa alatti években nem talált a Vizsgálószék egyetlen gyermeket sem az iskolában. Gyermek pedig volt: 1859-ben 9, 1856-ban 16, 1852-54 közt minden évben 15.

Ha az egyházkör többi egyházközségeinek adataival összevetjük a szentbenedekit, azt tapasztaljuk és az a megállapításunk, hogy két ugyancsak megszűnt önálló egyházközségben, Nagyteremiben és Küküllőszéplakon semmi feljegyzés sem maradt arról, hogy iskolába járó gyermek lett volna, Szőkefalván a 60 év alatt 3 évből maradt adat az iskoláskorú gyermekekről⁶. A végkövetkeztetésünk az, hogy az említett egyházközségekben kellett legyen iskolaköteles gyermek, de sokkal gyengébb volt a „feljárhatók” számának nyilvántartása, mint Szentbenedeken.

A megmaradás szempontjából a kiköltözés, a beolvadás ténye lehet a magyarázata annak, hogy ma Szentbenedeken nincs annyi unitárius hívünk, mint amennyi iskolaköteles gyermek volt nyilvántartva hajdanán.

A jegyzőkönyvek bizonylata szerint az iskolába járás akadályai a következők voltak: vármegyei jobbágy vidék lévén, a szegénység, a gyermekek mezei munkába való befogása, a pásztorkodás, a szülők közömbössége, a téli fűtést 2-3 szülő nem tudta biztosítani, a tanító hanyagsága, vagy boldogtalan fia „zavargási”, az iskola épületének hiánya, az ellenszenv, az egyházi és világi „lazaság” a számbavételben, az elszigeteltség, a tanulás és továbbtanulás iránti érdektelenség⁷.

Tény, hogy az egyházközség elnéptelenedése, bukása nem az utánpótláson, a gyermekek létszámán múlt.

Szentbenedek az iskola tükrében példát mutatott a példátlan megmaradhatatlanságra.

Az ifjúság tanítását is rögzítik számszerűen a jegyzőkönyvek, mely a konfirmációra való előkészítési időt jelentette. Az 1800-1860 közötti években összesen 63 ifjú járt nyári tanításra, tehát konfirmált. A feljegyzések az 1814-1818

évekkel kezdődnek. 1816-ot kivéve az ifjak száma 6-13 közt volt, főleg lányok jártak a tanításra, a legények vagy szolgáltni voltak, vagy a katonafogdosás miatt „bújdostak”. A vizsgált 60 év alatt csak 11 évben volt ifjúsági „foglalkozás”, konfirmációi előkészítés, mikor az ifjak létszáma 2-13 közt volt. 49 évről nincsen feljegyzés a jegyzőkönyvekben, hogy ifjúsági tanítás lett volna. A jegyzőkönyvi megszorítások ellenére sem javult vagy változott az ifjak nevelésének a helyzete.

A nemzeti megújulás idejét az egyházközségi életben elhanyagolták, kihagyták a szentbenedekiek, mikor az iskolát és az ifjakat nem „pártolták fel öntudattal”.

Röviden ennyit a szentbenedeki egyházközség „temetési búcsúztatójából”, melynek sírásója nagy részben a gyermekek és az ifjak elhanyagolása volt.

Jegyzetek

¹ Kis-Küküllői Unitárius Egyházkör körüli gyűléseinek jegyzőkönyve. Dicsőszentmártoni Lelkészi Hivatal irattárában. Jelzése: II/8.101-104 lapok. Továbbiakban: Jkv.

² Jkv. II/8 101

³ Bölönben a 19. század második felében a keblitanács megtagadta a lánygyermek tanítását az iskolában és a kinevezett tanítónőt nem fogadta el. Saját jegyzetem

⁴ Jkv. II/8. 269-270

⁵ Jan. 17. gyűlés Jkv.-e II/8. 285

⁶ 1832-ben a 12 gyermek közül 5 járt, 7 nem járt az iskolába. 1838-ban a 6 növendék beszervezetlen, „feljárható”. 1845-ben egyetlen gyermeket sem talált a Vizsgálószték az iskolában

⁷ Az egyházközségi földeket elfoglaló, a lelkészt megkötöttető és bezáró Barducz Ádám fia a faluban ragadt iparosnak, kit az egyházközség is dolgoztatott.

SAS PÉTER

A HOMORÓDJÁNOSFALVI UNITÁRIUS TEMLOM RESTAURÁLÁSÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

Jánosfalva a Nagy-Homoród völgyének legdélibb udvarhelyszéki faluja. A helynév oklevelekben való első megjelenésére 1448-ból van adatunk.¹ A település ennél jóval korábbi lehet, hiszen a falu északi részén emelkedő unitárius temploma első építési szakaszának egyes részei a XIII. század második feléből valók.² A középkorban még tiszta katolikus lakossága a protestantizmus hatására először református, később unitárius lett. A XVIII. században unitárius anyaegyház.³ A templomot és a tornyát az 1715-ből való udvarhelyköri Conscriptio említi először.⁴

A keletelt műemléktemplom homlokzati torony alatti bejárata korai gót félköríves nyugati kapuzat. Ezt a román kori építkezést idézheti a hajó